

Lintukosteikon perustaminen

- patoamalla paras tulos

Suuri osa Suomen lintuvesistä on viimeisten vuosisatojen aikana kuivatettu pelloiksi tai metsiksi. Lisäksi monet kosteikkojen lintulajeista ovat kärsineet yhä olemassa olevien kosteikkojen lisääntyneestä umpeenkasvusta. Viime vuosina umpeenkasvaneita kohteita on eri puolilla valtakuntaa ruvettu kunnostamaan. Erialaisten kunnostusmenetelmien lisäksi osa hävinneestä kosteikkoalasta voidaan korvata perustamalla uusia kosteikkoja.

▲ Kosteikon perustamiselle voi olla monia syitä. Rakentamalla kosteikko voidaan lisätä lintutuottoa ja samalla saalista, mutta myös esimerkiksi kaunistaa maisemaa sekä poistaa ravinteita vesistöistä. Mikä parasta erilaiset tavoitteet voidaan yleensä yhdistää. Tässä artikkelissa keskitytään ennen kaikkea kosteikon perustamiseen tavoitteena lintutuoton ja monimuotoisuuden lisääminen.

Perustamis- ja hoitomenetelmät voivat jonkin verran vaihdella riippuen siitä onko tavoitteena

mahdollisimman monimuotoisen linnuston ylläpitäminen tai pelkästään onnistuneen sinisorsajahdin järjestäminen. Metsästäjien julkikuvan kannalta olisi toivottavaa, että kyseessä ei pelkästään olisi saaliin maksimointi, vaan niin ikään harvinaisempien lajien elinympäristöjen hoitoa. Nämäkin tavoitteet voidaan yhdistää.

Kun tavoitteena on lisätä lintutuottoa, avainkysymys on ennen kaikkea lintujen ravinnon saanti. Toinen edellytys korkealle lintutuotolle on sopivan suojakasvillisuuden löytyminen kosteikosta. Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitoksen sekä Helsingin Yliopiston vesilintututkijat ovat tuottaneet tärkeitä tietoja eri vesilintulajien ravinto- ja elinympäristövaatimuksista. Jatkossa tarvittaisiin lisää tietoa myös siitä miten hyvin ihmisen perustamat lintukosteikat tuottavat eri lintulajien suosimaa ravintoa ja miten hyvin vesilintupoikueet tämääntyyppisissä elinympäristöissä selviävät.

Jatkossa tarvittaisiin lisää tietoa myös siitä miten hyvin ihmisen perustamat lintukosteikat tuottavat eri lintulajien suosimaa ravintoa ja miten hyvin vesilintupoikueet tämääntyyppisissä elinympäristöissä selviävät.

Kaksi perusmenetelmää

Uuden kosteikon perustamisessa puhutaan kahdesta eri päämenetelmästä. Joko poistetaan maata kunnes vesi tulee vastaan tai sitten pysäytetään vesi patoamalla, jolloin vesiala muotoutuu maaston mukaan. Sekä vesilintujen tuoton kannalta, että kustannusten minimoinnin kannalta patoaminen voittaa yleensä kaivamisen. Kaivamalla voidaan tietenkin perustaa pienehköjä lampia tai kanavia metsästäystä varten, mutta jos halutaan lisätä poikastuottoa ja paikallista vesilintukantaa, patoaminen on ehdottomasti paras vaihtoehto. Toisaalta esimerkiksi viljelysalueiden savenottokuoppienkin on todettu tuottavan sorsia, joten ei kannata luovuttaa vaikka kotiseutu olisi patoamiselle liian tasainen.

Patoamalla vesi sopivaan maastokohtaan, voidaan matkia majavia, jotka perustavat arvokkaita lintukosteikkoja eri puolille maata. Suomalaiset

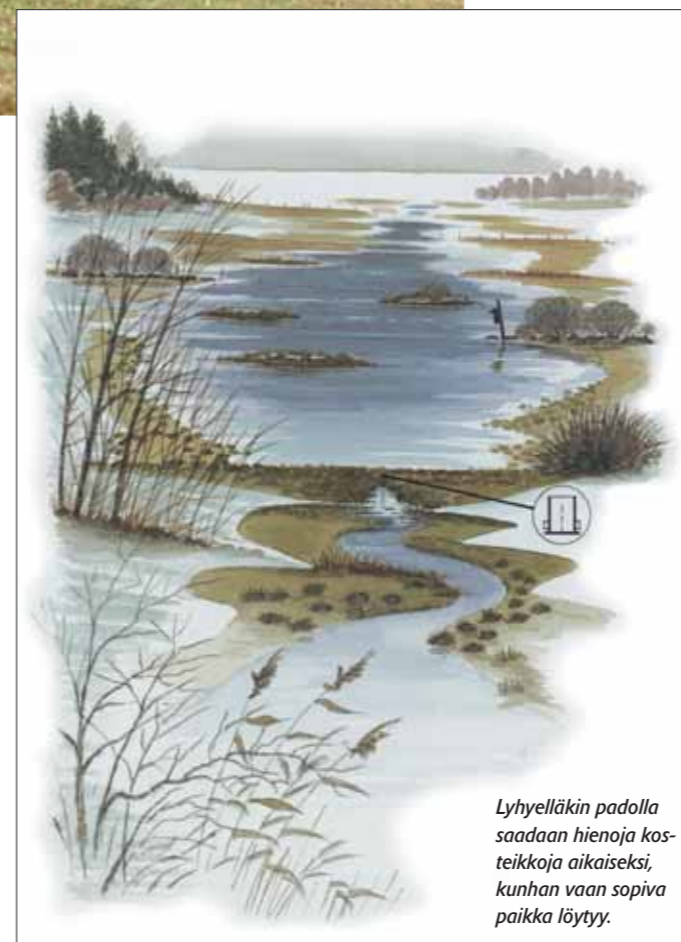
Kun tuotto määrätyn ajanjakson jälkeen vähenee, on hyvä laskea kosteikosta vedet pois ja pitää alue kuivana 1-2 vuotta. Maakasvillisuus leviää nopeasti kun vesi poistetaan. Kun kosteikko jälleen täytetään, kehitys alkaa alusta.

vesilintututkijat ovat havainneet että majavaltat ovat erityisen tuottoisia elinympäristöjä ja saman ovat todenneet lukuisat metsästäjätkin. Kaikki maanomistajat eivät kuitenkaan välttämättä ihaile pystyyn kuolleita puita majavakosteikkojen ympäriltä. Onneksi me ihmiset voimme valita kosteikon perustamiseksi sekä linnuille että ihmisille sopivan paikan.

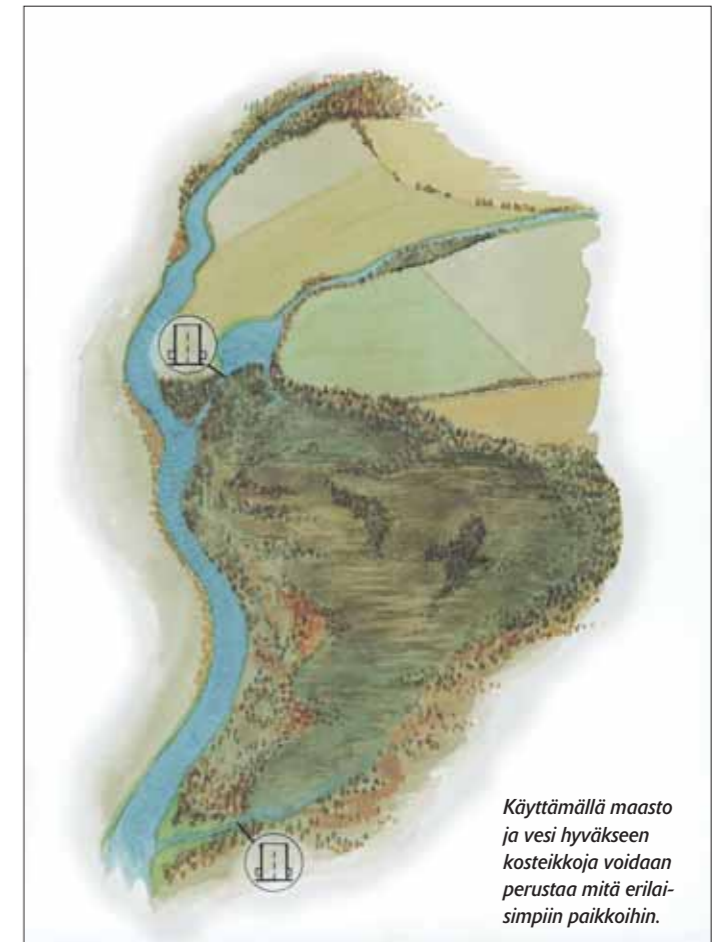
Sopivan paikan löytäminen tärkeää
Mikäli tavoitteena on perustaa kosteikko patoamalla, ensimmäinen tehtävä on sopivan paikan

löytäminen. Ihanteellinen paikka on esim. entinen pelto, joka on kasvamassa umpeen. Yhtä hyvin sopiva paikka voi löytyä alavasta kohdasta keskellä metsää. Kun sopiva paikka on löydetty ja maanomistaja(t) on (ovat) päättänyt (-neet) toteuttaa hankkeen, alkaa varsinainen suunnittelutyö. Ensinnäkin pitää päättää mihin pato sijoitetaan. Samassa yhteydessä alue vaaitaan, jotta saadaan selville missä veden raja tulee kulkemaan suhteessa erikorkuisiin patovaihtoehtoihin. Kun päätökset on tehty, alkaa padon rakentaminen.

Padon rakentamisessa on oltava tarkkana. Pa-

Lyhyelläkin padolla saadaan hienoja kosteikkoja aikaiseksi, kunhan vaan sopiva paikka löytyy.

Käyttämällä maasto ja vesi hyväkseen kosteikkoja voidaan perustaa mitä erilaisimpiin paikkoihin.

ras maa-aines padon rakentamiseen on mahdollisimman hienojakoinen savi. Ensinnäkin poistettava kasvillisuuskerros, joka peittää maan mihin pato rakennetaan. Muuten on olemassa vaara, että vesi löytää tiensä padon läpi. Niin ikään on pidettävä huolta siitä, että patoon tuleva maa-aines ei sisällä puita, juuria ym., jotka myös voivat johtaa veden padon läpi.

Paikalta mihin pato sijoitetaan, suositellaan siis kasvikerroksen poistoa, muttei muualta. Ruotsissa tehtyjen kokeilujen mukaan, matala kosteikko, joka perustetaan "paljaalle" maalle, uhkaa täyttyä osmankäämillä muutamassa vuodessa. Lisäksi veden alle jäävästä maakasvillisuudesta on hyötyä vesilinnuille.

Vedenpinnan korkeutta voitava säädellä

Vedenpinnan säätelymahdollisuudesta on suurta hyötyä kosteikon tulevaa hoitoa ajatellen. Rakentamisen yhteydessä patoon sijoitetaan jonkinlainen säätelylaite. Niin sanottu munkkiratkaisu on helppokäyttöinen ja varma menetelmä. Munkin voi rakentaa puusta tai sementistä. Tehdasvalmistettuja munkkeja on muun muassa muovista ja pellistä. Muovimunkki on kaikista varmin ratkaisu, mutta myös kallein. Vedenpintaa voidaan myös säädellä pelkällä muoviputkella, joka sijoitetaan padon läpi. Vedenpinta saadaan toivotulle tasolle nostamalla tai laskeamalla putken päätä.

Mikäli kosteikon vesipintaa pystytään säätämään ja kyseessä on esimerkiksi savesta rakennettu pato, tulevan kosteikon vesipinta ei saisi ainkaan pitkiksi ajoiksi nousta korkeammaksi kuin 50 cm padon huipusta, tietenkin padon leveydestä riippuen. Mitä leveämpi pato, sitä paremmin se kestää veden painetta. Suositellaan, että padon kaltevuus eli korkeus suhteessa leveyteen olisi 1:4 kosteikkoa päin ja suhteessa 1:4-1:6 kosteikkoa pois päin olevalla puolella. Mitä loivempi padon rinne on, sitä paremmin se sulautuu maastoon ja sitä paremmin se kestää veden painetta.

Padon huipun on ainakin isommissa hankkeissa syytä olla niin leveä, että sen päällä voi liikkua traktorilla. Heti rakentamisen ja tasoittamisen jälkeen padolle kannattaa kylvää esimerkiksi valkoapilaa, joka on matalakasvuinen sekä hyvin pintakerrosta sitova kasvilaji. Jatkossa kannattaa pitää padon kasvillisuus mahdollisimman matalana vaikkapa niittämällä.

Kosteikon kehitys ja hoito patoamisen jälkeen

Kun vesi patoamisen jälkeen nousee, maakasvillisuus jää veden alle ja houkuttelee paikalle runsaasti hajottajia, jotka taas toimivat vesilintujen tärkeänä ravintona. Paras tuotto padotuisissa kosteikoissa on yleensä ensimmäisten 6-8 vuoden aikana, jonka jälkeen tuotto vähitellen vähenee. Tämä näkyy sekä selkärangattomien määrässä että vesilintupoikueiden määrässä ja koossa. Tarvittaessa voidaan noin 10 vuoden kuluttua patoamisen jälkeen laskea vedet pois ja pitää kosteikko kuivana 1-2 kasvukautta, jonka jälkeen taas annetaan veden nousta. Suosimalla kasvillisuuden aikaisia kehitysvaiheita, suositetaan myös sorsia.

Kosteikkoperustajan on hyvä muistaa niin sanottu "50-50-50 sääntö". "Valmiissa" kosteikossa tulisi olla noin 50 % avovesialuetta ja 50 % vesikasvillisuuden peittämää alaa. Todellisuudessaan kosteikko ei ole koskaan valmis, vaan sekä kasvillisuus, että eliöstö on jatkuvassa

kehityksessä. On hyödyksi mikäli kasvillisuus ja avovesiala muodostavat kosteikossa "mosaiikkimaisen" ja vaihtelevan kokonaisuuden. Kolmas "50" tulee siitä, että puolisukeltajajärsille on ravinnohankinnan kannalta hyödyksi, mikäli suurin osa kosteikosta on alle 50 cm syvä. Matalissa kosteikoissa umpeenkasvu voi kuitenkin koitua ongelmaksi. Tämän takia suositellaan, että perustetuissa kosteikoissa säilytetään joitakin syvempiä kohtia sekä säännöstelymahdollisuus. Säätämällä veden pintaa voidaan joko hukuttaa tai kuivattaa joitakin liiaksi levinneitä vesikasveja.

Kosteikon lähiympäristö on syytä pitää suhteellisen avoimena. Lähellä olevat metsät kannattaa hoitaa siten, että suositaan matalia pensaita sekä lehtipuita havupuiden sijaan. Tällä tavalla lisätään valoisuutta ja avoimuutta. Jos rantoja laidunnetaan ja ympäristö muutenkin on avoin, kosteikolla viihtyvät sorsien lisäksi myös monet kahlajaat. Lehmien vähentymistä ja rantojen um-

Vaaitsemalla selvitetään mm. mihin kohtaan säätelylaite sijoitetaan toivotun vesialan saavuttamiseksi.

Ns. munkin sijoittaminen patoon on varsinkin isommissa hankkeissa käytännöllinen ja kestävä ratkaisu veden säätelyä varten.

Kosteikkoa suunnitellaan umpeenkasvaneelle entiselle peltoalokalle.

peenkasvua pidetään osasyynä monen lintulajin taantumiseen viimeisten vuosikymmenien aikana. Mikäli laiduntavia lehmiä, hevosia tai lampaita löytyy perustetun kosteikon läheltä, niiden päästäminen kosteikon rannoille laiduntamaan on siis erittäin suositeltavaa.

Lupia ja tukia

Riippuen suunnitellun kohteen sijainnista ja koosta kosteikon perustamiselle ja hoitotoimille on joissakin tapauksissa hankittava viranomaisilta lupa tai lausunto, kuten oheisesta taulukosta käy ilmi. Lupakäytäntö on vaihdellut eri puolilla maata, joten on syytä selvittää oman alueellisen ympäristökeskuksen kanta, ennen kuin ryhtyy perustamistoimenpiteisiin. Natura-alueiden suhteen on syytä olla erityisen tarkka.

Tietoa eri tukimahdollisuuksista saa parhaiten alueellisilta TE -keskuksilta, maaseutukeskuksilta tai kunnista. Maanviljelijät, jotka ovat tehneet ympäristötukisitoumuksen voivat hakea maatalouden ympäristötuen erityistukea. Kosteikon perustamiselle sopivat parhaiten monimuotoisuuden edistämiseksi tarkoitettu erityistuki tai tuki laskeutumisaltaan tai kosteikon perustamiseksi. Sopimus tehdään joko 5 tai 10 vuodeksi ja tuen maksimimäärä on kustannuksista riippuen noin 420 euroa hehtaarilta per vuosi. Sopimusalaan voidaan laskea varsinaisen vesiala sekä ympäröivät alueet, jotka hoidetaan kosteikkoa ajatellen. Kustannuksiksi voidaan laskea sekä perustamiseksi hoitotoimenpiteistä aiheutuvat kustannukset.

Maataloustukien lisäksi kosteikkojen perustamiseen on käytetty EU:n rakennerahastojen tukia. Näitä ovat esimerkiksi Leader, Alma ja Pomo -tuet. Nämä tuet vaihtelevat jonkin verran maan eri osien välillä, mutta soveltuvat hyvin metsästyseurojen ja -seurueiden toimintaan. Omarahoitusosuus vaihtelee yleensä 30 % ja 75 % välillä ja osa omarahoitusosuudesta voidaan korvata talkootyöllä.

Kosteikosta sekä hyötyä että iloa

Hyvin perustetusta kosteikosta on monipuolista ja pitkäaikaista hyötyä ja iloa sekä luonnolle

että ihmisille. Kun kosteikko sijoitetaan sopivaan maastokohtaan, padon ei tarvitse olla kovin pitkä ja kun pato peittyi ruoholla, kosteikko sulautuu hyvin maisemaan. Monipuolista linnustoa voidaan seurata vuodesta toiseen koko sulan veden aikana ja kun syksy tulee, on aika korjata osa alueen tuotosta. Metsästettävien lajien lisäksi oikein perustetusta ja hoidetusta kosteikosta hyötyvät monet muutkin lintulajit.

Kosteikon perustaminen patoamalla on tärkeä luonnon- ja ympäristöhoitotoimi, jota Suomessa pitäisi tueta nykyistä paremmin. Lintujen saaman

hyödyn lisäksi oikeaan paikkaan sijoitettu kosteikko kerää kiinteitä aineksia ja poistaa ravinteita vesistöistä. Lisäksi on muistettava, että oikeaan paikkaan perustettu kosteikko ei ole uuden keinotekoisin elinympäristön luomista, vaan alkuperäisen elinympäristön palauttamista. Kaikkialla missä ihminen on kaivanut oja, on aikaisemmin ollut kosteikkoja.

Fredrik von Limburg Stirum
projektipäällikkö
Kosteikkoprojekti
Suomen Metsästäjäliitto

Kosteikkoihin liittyvät riistanhoitotoimet ja niihin tarvittavat luvat. Oletuksena on, että henkilöllä on metsästysoikeus alueelle.

Toimenpide	Tarvittava lupa
Vedenpinnan nosto, vaikutusalue yli 5 ha	Ympäristölupaviraston käsittely, vesialueen ja maanomistajan lupa
Vedenpinnan nosto, vaikutusalue 0-5 ha	Alueellisen ympäristökeskuksen lausunto, vesialueen ja maanomistajan lupa
Ruoppaus	Alueellisen ympäristökeskuksen lausunto (suurimmissa hankkeissa ja Natura 2000 -alueilla ympäristölupaviraston käsittely), vesialueen omistajan lupa, rannan omistajan lupa, massat sijoitettava aina kuivalle maalle
Ruovikon niitto	Lupa vesialueen omistajalta, ilmoitus kunnalle, niittojäte kerättävä pois
Pensaikon raivaus vesijätöltä	Lupa vesijätön (vesialueen) omistajalta, raivausjäte kerättävä pois
Savenottokuoppien kunnostus	Lupa maanomistajalta
Ruokintalautan laittaminen vesialueelle	Lupa vesialueen omistajalta
Telkänpöntön ripustaminen puuhun	(Lupa maanomistajalta kannattaa kysyä)

Tiedot tarkistettu Uudenmaan Ympäristökeskuksesta syysyllä 2003.